

Vendulka Otavská

Pohřební šat Marie Anny Josefy z Dietrichsteina a jeho konzervování

Pohřební oděv Marie Anny z Dietrichsteina, rozené Khevenhüller (1705–1764), stav před konzervováním. Hedvábná tkani-
na byla značně znečištěná, pomačkaná, ztvrdlá, na několika místech pokrytá bílými a žlutavými skvrnami a četnými zbytky
hmyzu, avšak poměrně soudržná, jen ojediněle proděravělá. Většina švů oděvu byla porušena. (foto Vendulka Otavská)

Do expozice Galerie Dietrichsteinů mikulovského Regionálního muzea letos přibyla další významná textilní památka. Jde o pohřební oděv Marie Anny Josefy, hraběnky Khevenhüller. Po oděvu tříletého hraběte Raimunda Josefa z Dietrichsteina (1679–1682) a honosném rouchu Markéty Františky z Dietrichsteina, provdané z Lobkowitz (1597?–1617), konzervovaných v minulých letech, je to šat poněkud mladší, ale neméně pozoruhodný.

Oděv Marie Anny Josefy ve stavu po konzervování. Trojúhelníkový díl, který se vsazoval do výstřihu (tzv. plastrón), nebyl zřejmě při pohřbívání použit. Jeho polohu naznačuje černá tkanina, která dnes vyplňuje plochu pod stužkami. Širokou sukni nadnáší měkce potažená konstrukce z několika oválných obručí. (foto Vendulka Otavská)

Úzké tříčtvrteční rukávy jsou oživeny dvěma částečně se překrývajícími našitými volány. Kraje volánů i aplikovaných zřasených pruhů na sukni a živůtku jsou zdůrazněny úzkou tkanou bortou z hedvábí. (foto Vendulka Otavská)

Marie Anna Josefa se narodila roku 1705 v Klagenfurtu. V roce 1725 se v Mikulově provdala za Karla Maxmiliána Filipa, pátého knížete z Dietrichsteina. Z jejich dle všeho šťastného manželství se narodilo deset potomků, z nichž čtyři se dožili dospělosti. Marie Anna Josefa, žena s líbezným úsměvem, zachyceným na jejím portrétu vystaveném v téže expozici, zemřela roku 1764 ve věku 59 let ve Vídni. V souvislosti s rekonstrukcí celé dietrichsteinské hrobky a rakví byly její ostatky po roce 2000 podrobeny antropologickému průzkumu. Tehdy došlo k vyzdvížení a nyní i ke konzervování rovněž této hrobové textilie.

Dlouhý šat byl ušit a nošen v době, kdy evropská móda podléhala francouzskému vlivu. Tato klasická *robe a 'la Française* (angl. *sack dress*) s vypasovaným živůtkem, sukni, která na bocích výrazně vyběhává do šíře, a na zádech s plochými

J. F. de Troy: The Declaration of Love, 1731. Berlin, Staatliche Schlösser und Gärten (podle: Francois Boucher, A History of Costume in the West, 1987, obr. 297). Starší forma *robe a 'la Française*. U postavy vpravo je vidět krátká vlečka a bok široké sukne. U sedících dam je patrné, že šat se dosud skládal ze dvou oddělených vrstev – pláště a spodního šatu. U oděvu Marie Anny Josefy jsou již spojeny. Všimněme si délky sukni – střevice již smějí vyniknout. Účesy jsou dosud velmi nízké. Později rostly do výše a pudrované paruky s girlandami ozdoby vyvažovaly dále rostoucí šíři sukni.

Pohřební oděv třiletého hraběte Raimunda Josefa z Dietrichsteina (1679–1682) je v Mikulově vystaven od roku 2004. Je ušit ze zelenavého hedvábného plátna s jemným moiré. Pohled na zadní část oděvu se zachovaným šněrováním a vodicími pásy, stav po konzervování.
(foto Vendulka Otavská)

V roce 2006 bylo k vystavení připraveno roucho Markéty Františky z Dietrichsteina, provdané z Lobkovicz (1597?-1617). Součástí oděvu je mohutný plášť z hedvábného sametu se vzorem vystříhaným do smyček vlasové osnovy. Nápadně vytvarované rukávy i tuhý límec jsou typické pro Španělskem ovlivněnou módu té doby. Pohled z boku, stav po konzervování. (foto Vendulka Otavská)

sklady, jež splývají do krátké vlečky, je vyrobena z nevorované hedvábné tkaniny. Její původní barva se v hrobovém prostředí, jak je obvyklé, změnila v různé odstíny hnědé.

Výstřih živůtku je vpředu nápadně hluboký, otevírá se již několik centimetrů pod pasem, směrem vzhůru se rozšiřuje a v celé délce po obou stranách je lemován mírně vytvarovanými pásy z ploše naskládané tkaniny. Zadní, velmi mělká část výstřihu je opatřena úzkým lemem, pod nímž počínají ploché sklady spadající do vlečky.

Spodní dochovanou vrstvu oděvu Markéty Františky z Dietrichsteina tvoří široká sukně ze vzorovaného hedvábného sametu a lehký vypasovaný živůtek s vloženým jemným límcem zdobeným paličkovanou krajkou. Pohled zepředu, stav po konzervování. (foto Vendulka Otavská)

Majestátní široká sukně, díky níž se jen stěží podaří oděv v expozici přehlédnout, je zepředu i zezadu zploštělá. Na bocích, kde je vybavena kapsami, je do skladů zapracováno značné množství látky, která se při vnějších koncích rozparku kapes efektně vějířovitě rozevírá.

Je přirozené, že takovéto impozantní sukně silně ovlivňovaly způsob pohybu, nejen při průchodu dveřmi, ale i při chůzi mezi lidmi či při nasedání do kočáru. Jejich šířkou byl omezen též prostor pro pohyb předloktí. Dostačoval však k obsluze oblíbených vějířů.

Obrovská plocha sukní dávala vyniknout jak skvostným vzorům hedvábných látek, tak i, jako v tomto případě, efektním aplikacím. U oděvu Marie Anny Josefy jde o bohatou výzdobu tvořenou našitými zřasenými pruhy tkaniny, jež pokrývá většinu přední strany sukně a přechází i na živůtek.

Úzké tříčtvrteční rukávy jsou prodlouženy a oživeny dvěma částečně se překrývajícími našitými volány, které jsou vepředu kratší, vzadu za loktem delší. Jejich okraje, stejně jako okraje našitých zřasených pruhů i lem zadní části výstřihu, jsou zdůrazněny úzkou tkanou bortou. Z volánů, jak dokládají dobová vyobrazení, tryskaly bílé krajky spodních, v tomto případě ovšem nedochovaných vrstev oděvu.

Vepředu se živůtek stahoval třemi páry hedvábných stužek. Trojúhelníkový díl, který se obvykle vsazoval do výstřihu, tzv. plastrón (angl. *stomacher*), při pohřbu zřejmě nebyl použit. K šatu se plastróny připevňovaly pravděpodobně pomocí špendlíků, jakkoliv se nám to dnes může zdát nepraktické. Špendlíky se ostatně používaly velmi hojně a krabičky špendlíků bývaly také oblíbeným dárkem.

Vzadu, na zádech, se vzdálenost mezi levým a pravým dílem živůtku dala upravovat díky všítemu středovému dílu přibližně obdélníkového tvaru, jenž je v dolních dvou třetinách své délky opatřen rozparkem. Po obou stranách tohoto rozparku byla našita kovová očka pro provlečení šňůrky či stužky ke šněrování. Některá z oček chybí, ta zachovaná jsou obalena vrstvou produktů koroze. Celá tato oblast je kryta bohatými sklady látky.

Součástí oděvu zhotovené z rostlinného materiálu (podšití, eventuelně spodní oděv) se dochovaly jen v nepatrných fragmentech.

Pro pohřeb Marie Anny Josefy byl oděv upraven tak, aby na tělo mohl být navlečen zepředu. Zadní středový šev byl v celé délce rozpárán a horní třetina zmíněného obdélníkového dílu s očky byla přestřižena.

Poměrně soudržná, jen ojediněle proděravělá či prasklá látka byla před konzervováním značně znečištěná, pomačkaná, ztvrdlá, s bílými a žlutavými skvrnami a na povrchu pokrytá zbytky hmyzu. V záhybech látky bylo nahromaděno množství sypké nečistoty. Většina švů oděvu byla porušena. Zjevně byla k šití většinou použita nit z rostlinného materiálu, která se časem rozpadla. Jen na několika místech lze pozorovat její křehké světlé zbytky, například v bočních švech živůtku. Polohu prošití však všude přesně dokládaly řady vpichů. Krom toho hustě tkaná pevná látka zachovala ve švech tvar a původně sešité kraje dílů zůstaly založené a zaklesnuté do sebe. Na většině klíčových míst se navíc zachovala hedvábnou nití provedená sešití s hedvábnou podšívkou či bortou.

Pravý rukáv byl zcela oddělený od živůtku, levý zůstal v horní části průramku částečně všitý. Ozdobná borta se na mnoha místech uvolnila od podkladu, stejně jako aplikované našasené pruhy tkaniny. Na řadě namáhaných míst oděvu se zachovaly drobné staré opravy, které byly šity hedvábnou nití. Další dochovanou součástí pohřební výbavy Marie Anny Josefy jsou střevíčky se svrškem ze vzorované hedvábné látky, konzervované Pavlou Hradilovou.

Cílem mé práce bylo oděv vyčistit, opatrně zpevnit poškozená místa a šat upravit k vystavení.

Po odsátí sypké nečistoty jsem celý oděv čistila ve vodních lázních bez čistidla a mezi jednotlivými lázněmi na nakloněné ploše jemně proplachovala tekoucí vodou. Čištění šatu v lázních trvalo celkem 4 hodiny 50 minut. Během něho nebyl otáčen, aby – vzhledem ke hmotnosti velkého množství tkaniny v lázni – nedošlo k jeho dalšímu poškození. Po čištění byl oděv vytvarován a zvolna vysychal.

S výjimkou středového švu na zádech, který byl, jak již uvedeno, úmyslně rozpárán, byly opět sešity všechny porušené švy. Ojedinelá proděravění byla podložena obarvenou hedvábnou tkaninou.

Při hledání správného tvaru figuríny posloužila namísto křehkého originálu přesná stříhová kopie oděvu, ušitá z pevného bavlněného plátna. Skutečný oděv Marie Anny Josefy byl na figurínu oblečen až po jeho úplném dokončení a začištění.

U všech historických textilií, a u citlivých hrobových nálezců to platí dvojnásob, je jejich další zachování přímo závislé na podmínkách, v nichž jsou uloženy. Ve vitrínách je třeba trvale udržovat vhodné a stálé klima – jedná se především o relativní vlhkost a teplotu vzduchu, intenzita osvětlení nesmí překročit doporučenou hranici. Textilní poklady, které jsou uchovávány v mikulovském zámku, tedy znamenají nejen skvělé obohacení expozice, ale i další práci a velkou zodpovědnost pro jeho pracovníky.

Oplátkou jim a všem vnímavým návštěvníkům nabízejí tyto textilie něco neobvyklého. Je to pocit bezprostředního dotyku s historií a osobního setkání s lidmi, kteří také v Mikulově kdysi prožívali své radosti i starosti.

(Upravená verze textu: K souboru hrobových oděvů v Regionálním muzeu Mikulov. In Sborník z konference konzervátorů a restaurátorů Hradec Králové 2009, Brno 2009. Po dokončení textu k souboru přibyl další konzervovaný oděv, a sice šat Václava Viléma Popela z Lobkowicz, chotě Markéty Františky.)

Výběr z literatury:

- Arnold, J.: Patterns of Fashion 1: Englishwomen's dresses and their construction c. 1660–1860. New York 1977.
- Boucher, F.: A History of Costume in the West. 1987.
- Brichtová, D.: Zámek Mikulov. Regionální muzeum Mikulov 2002.
- Davenport, M.: The Book of Costume. New York 1948.
- Drozdová, E.: Výsledky antropologického výzkumu vybraných příslušníků rodu. In Dietrichsteinové z Mikulova, Brno 2006.
- Hart A., North S.: Fashion in Detail. London 2009.
- Hradilová, P.: Konzervace fragmentů obuvi, nalezené při archeologickém průzkumu dietrichsteinské hrobky v Mikulově. In Sborník z konference konzervátorů a restaurátorů Liberec 2004, Brno 2004, s. 104–109.
- Kybalová, L.: Dějiny odívání – renesance, barok a rokoko. Praha.
- Otavská, V.: Konzervování pohřebního oděvu z Dietrichsteinské hrobky v Mikulově na Moravě. In Sborník z konference konzervátorů a restaurátorů Liberec 2004, Brno 2004, s. 100–103.
- Otavská, V.: Konzervování dvou dietrichsteinských pohřebních oděvů z Mikulova na Moravě. In XXIX. mikulovské sympozium 2006, Brno 2007, s. 197–211.
- Otavská, V.: Pohřební oděv Markéty Františky Dietrichsteinové, provdané Lobkowiczové (1597? – 1617), z Mikulova na Moravě. In Textil v muzeu – identifikace historického oděvu a textilií, Brno 2008, s. 25–27.
- Pietsch, J.: The Burial Clothes of Margaretha Franziska de Lobkowitz, 1617. In Costume, vol. 2, 2008, s. 30–49.
- Tarrant, N.: The Development of Costume. Edinburgh.

Vendulka Otavská

Funeral attire of Maria Anna Josefa of Dietrichstein and its preservation

The exposition of the Regional Museum in Mikulov recently grew by two important new textile artifacts: the funeral garment of Maria Anna Josefa Dietrichstein, née Khevenhüller (1705–1764), and the shroud of Václav Vilém Popel of Lobkowitz (sewn around 1620).

The text focuses on the first of these garments, which carries the typical characteristics of the then-popular French fashions. This sack dress, with narrow bodice and long shirt widening broadly from the hips, was sewn from plain silk cloth. The entire front side is richly adorned with appliqued frilled strips of the same material. Its richly-gathered fabric flowing from the upper part of the back also creates the impression of a short train. When worn under normal conditions the low, pointed neckline was filled out with a stomacher (evidently not used for the burial). The end of the narrow, three-quarter-length sleeves were adorned with double frills. Parts of the dress made from plant fibers (lining, or undergarments) have not survived.

The dress was cleaned vacuuming and rinsed in a water bath without detergent, and then gently evened out. Afterward, the damaged parts of the robe were reinforced and stitched up, and the seams that had come apart were sewn together again. The restored garment was placed on a special mannequin. The broad dress is supported by a construction of an oval metal frame, covered by soft layers of material. The conservation work includes detailed documentation of the pattern.